

ABSOLVENT ZÁKLADNÍ ŠKOLY V TROJÍ PERSPEKTIVĚ

Petr Bauman

Anotace: Příspěvek se zabývá problematikou vymezení profilu absolventa základní školy ve vztahu k jeho další životní dráze, a to ve trojí perspektivě: (1) uplatnění na trhu práce, (2) úspěšné navazující studium a (3) prožití kvalitního života v nejširším slova smyslu. Autor předkládá stručnou charakteristiku těchto perspektiv, analyzuje jejich dílčí konsekvence pro pojetí základního vzdělávání a, ve vztahu k základní škole, argumentuje pro dominanci třetí zmíněné perspektivy; zamýšlí se rovněž nad úlohou, kterou by v tomto ohledu mohla (či měla) v kurikulu základní školy plnit filozofická reflexe.

Abstract: The paper deals with the issue of defining the profile of a Czech basic school graduate. In regard to their future life, three perspectives are examined: (1) success in labour market, (2) successful follow-up education, and (3) living a quality life. The characteristics of the three perspectives are presented together with the analysis of some of their consequences for the concept of basic education within the complex of Czech educational system. In this respect, the third perspective is seen as the most important one and the role of philosophical inquiry and reflection in the basic school curriculum is pointed out.

Úvodem

Uvažujeme-li o obsahové dimenzi kurikula základní školy, jednou ze zásadních otázek, které řešíme, je výběr základního učiva, resp. základního (kmenového, jádrového) kurikula, tedy toho, *co* by si měli žáci v průběhu základního vzdělávání osvojit. Podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) má základní vzdělávání žákům „...pomoci utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělání“ (2004, s. 4). Z RVP ZV dále vyplývá, že toto má být realizováno prostřednictvím (v rámci) vzájemně provázaných vzdělávacích oborů či oblastí. Výše uvedenou otázku tak lze formulovat následovně: *Na základě jakých kritérií můžeme vybrat ty podstatné klíčové kompetence, vzdělávací oblasti, obory a obsahy, které by konstituovaly profil absolventa základní školy?*

Domníváme se, že se jedná o otázku velmi aktuální. Nejen proto, že ji musí řešit každý vyučující při přípravě na výuku i každá škola při tvorbě svého ŠVP, ale zejména proto, že samotný RVP ZV je „...otevřený dokument, který bude v určitých časových etapách inovován podle měnících se potřeb společnosti, zkušeností učitelů se ŠVP i podle měnících se potřeb a zájmů žáků“ (RVP ZV, s. 2). Tuto stať, která do jisté míry navazuje na náš předchozí

příspěvek k tématice kurikula (Bauman 2006), chápeme jako příspěvek k hledání odpovědi na výše uvedenou otázku.

Téma budeme promýšlet z hlediska další životní dráhy absolventa základní školy, a to ve trojí perspektivě: (1) „očekávání trhu práce“ (podmínky pro úspěšné uplatnění se na trhu práce), (2) „očekávání střední školy“ (podmínky pro úspěšné navazující studium) a (3) „očekávání života“ (podmínky pro prožití kvalitního života v nejširším slova smyslu).

V následujícím textu se pokusíme o upřesnění a nástin možné hierarchizace těchto perspektiv a souvisejících kritérií, jež pak čtenářům předložíme k diskusi.

1. „Očekávání trhu práce“

Jako první jsme zvolili perspektivu „očekávání trhu práce“, tedy kritérium úspěšného uplatnění se na trhu práce: nalezení si zaměstnání a jeho udržení v proměnlivých a dynamicky se vyvíjejících podmínkách trhu práce v České republice. Ačkoli uznáváme důležitost a význam pracovního uplatnění jako prostředku seberealizace a zdroje poctivé obživy, toto kritérium chápeme pro vymezení profilu absolventa ZŠ jako nejméně významné, a to z několika důvodů.

Ze statistických údajů ÚIV vyplývá, že podíl absolventů ZŠ, kteří nepokračují ve studiu na SŠ, ale rovnou si hledají práci nebo jiný zdroj obživy, je relativně malý a nadále se snižuje: z cca. 22 % na přelomu osmdesátých a devadesátých let na cca. 8 % v současnosti (viz tab. 1).

	1989/90	1994/95	2000/01	2004/05
Celkem žáků SŠ	581 069	565 252	476 009	480 755
Podíl na populaci 14-17, resp. 15-18letých	78,6%	84,4%	88,0%	91,8%

Zdroj: ÚIV⁶

Tab. 1: Podíl žáků SŠ na odpovídající věkové populaci (data za denní studium, bez nástaveb a škol při VÚ)

Vyjádříme-li potenciální úspěšnost uchazečů o zaměstnání poměrem počtu nezaměstnaných na jedno volné pracovní místo (viz tab. 2), pak zjistíme, že hodnoty pro základní vzdělání (C) se řadí k průměru a bez výraznějších výkyvů dlouhodobě kopírují celkový vývoj trhu práce. Nejlepších hodnot pak dosahuje kategorie bez vzdělání (A+B) nebo naopak kategorie vysokoškolského vzdělání odpovídající magisterskému, a v posledních letech také bakalářskému, stupni (T, R). Na druhou stranu příliš nepřekvapuje problematičtější uplatnitelnost absolventů gymnázií (K), jimž *de facto* chybí odbornost potřebná pro výkon složitějších povolání, přičemž však obvykle odmítají práci zcela neodbornou. V opačné, mnohem příznivější, situaci se nacházejí absolventi SŠ s výučním listem (H); méně příznivější je však již situace vyučených s maturitou (L), a to zejména díky několikanásobně nižší poptávce po této kvalifi-

⁶ Vývojová ročenka Školství v ČR [online]. ÚIV [cit. 15.6. 2007]. Dostupné na <http://www.uiv.cz/rubrika/101>

kaci. Ze zjištěných údajů k zamyšlení snad nejvíce vybízí skutečnost, že absolventi základní školy mají v rámci dané kvalifikace přibližně dvojnásobně lepší pravděpodobnost obstát v konkurenci na trhu práce než absolventi doktorských studijních programů.

	A+B	C	H	K	L	M	R	T	V	TP
2000	4,38	16,50	10,07	46,72	25,90	18,33	59,95	4,89	20,00	12,86
2001	5,43	9,80	6,48	28,50	15,82	10,04	18,95	3,41	17,00	8,11
2002	4,06	11,26	8,15	18,79	18,98	10,98	38,68	3,72	23,38	9,58
2003	5,17	13,90	11,84	37,01	20,70	14,25	48,57	4,25	23,63	12,80
2004	3,79	13,38	12,05	38,14	24,56	16,17	40,05	5,44	36,25	13,20
2005	4,43	7,22	10,56	23,28	16,93	14,93	14,13	4,48	27,13	9,67
2006	2,71	7,33	6,90	15,99	12,68	8,21	6,35	3,43	11,60	7,30
2007	1,06	4,03	3,50	10,27	6,99	5,37	4,07	2,77	10,63	4,00

Zdroj: MPSV⁷

Tab. 2: Vývoj počtu nezaměstnaných na jedno volné pracovní místo dle struktury dosaženého/požadovaného vzdělání

Struktura pracovních pozic nabízených absolventům ZŠ je dlouhodobě stabilní, ve většině případů se však tato zaměstnání v zásadě neliší od povahy nabídek práce určených uchazečům bez ukončeného základního vzdělání: nevyžadují více než znalost trivia, oceňována je spíše „praxe v oboru“.⁸

2. „Očekávání střední školy“

Jak jsme uvedli již výše, v současnosti více než 90 % absolventů ZŠ pokračuje ve studiu v některém z učebních či studijních oborů na střední škole. Hovoříme-li tedy o „očekávání střední školy“, resp. kritériu úspěšného navazujícího studia, reagujeme tak právě na tuto skutečnost.

Ačkoli právě toto hledisko bývá pro činnost ZŠ často určující, zejména v souvislosti s hodnocením škol na základě úspěšnosti jejich absolventů v přijímacím řízení na SŠ, považujeme ztotožnění základního vzdělávání s přípravou pro studium na střední škole jako příliš zjednodušující, zplošťující a celkově značně problematické. Nepolemizujeme přitom s potřebou přípravy pro navazující vzdělávání, dovolíme si však uvést několik důvodů, proč ani toto

⁷ Údaje vypočteny na základě čtvrtletních statistik (data vždy k 31. 3.). *Čtvrtletní statistiky nezaměstnanosti* [online]. Integrovaný portál MPSV [cit. 15. 6. 2007]. Dostupné na <http://portal.mpsv.cz/sz/stat/nz/qrt>. Pro kódové označení jednotlivých oborů v záhlaví tabulky jsme použili KKO V (klasifikaci kmenových oborů vzdělání): A+B (bez vzdělání + neúplné základní vzdělání), C (základní vzdělání), H (střední odborné vzdělání s výučním listem), K (úplné střední všeobecné vzdělání, tj. gymnázium), L (úplné střední odborné vzdělání s vyučením i maturitou), M (úplné střední odborné vzdělání s maturitou, bez vyučení), R (bakalářské vzdělání), T (vysokoškolské vzdělání, Mgr. apod.), V (vysokoškolské doktorské vzdělání). TP označuje hodnoty pro trh práce jako celek. Údaje vyjadřují průměrné hodnoty pro celou ČR, přičemž, zejména díky omezené mobilitě pracovní síly, mohou být pro některé regiony zkresleny.

⁸ Srov. <http://portal.mpsv.cz/sz>

kritérium nepovažujeme pro vymezení profilu absolventa (a obsahové dimenze kurikula) ZŠ za klíčové.

V číselnících ÚIV v současnosti figuruje více než 1500 studijních nebo učebních oborů. Skutečná aktuální nabídka škol je sice o něco nižší (508 oborů), nicméně i tak je velmi rozmanitá (viz tab. 3). Je proto velmi problematické očekávat, že základní škola po stránce obsahové dokáže v přípravě svých absolventů vyjít vstříc potřebám *všech* těchto oborů. Může tak docházet k tomu, že ZŠ (či konkrétní vyučující) se zaměří pouze na přípravu pro studium na školách „prestižnějších“ (gymnázia, SOŠ) a výuka postavená na těchto východiscích pak žáky, kteří tomuto profilu nevyhovují (tzv. „ne-studijní typy“), v mnoha případech demotivuje a frustruje. Vztah těchto žáků k dalšímu vzdělávání je pak spíše negativní. Otázkou zůstává, zda by k tomuto docházelo, pokud by ZŠ spíše než „potřeby a zájmy“ vybraných typů středních škol zohledňovala potřeby, zájmy a *možnosti* svých žáků.

Nakolik jsou s absolventy ZŠ spokojeni sami vyučující jednotlivých oborů středních škol, můžeme zatím spíše jen tušit z kusých zpráv. Není nám známo větší výzkumné šetření, které by se touto problematikou komplexněji zabývalo. Nicméně v únoru a březnu 2007 realizoval NÚOV dotazníkové šetření v rámci veřejného připomínkového řízení k RVP SOV. Je zajímavé, že ačkoli šetření nebylo primárně zaměřeno na hodnocení absolventů ZŠ, učitelé SOŠ a SOU se v souvislosti s hodnocením požadavků RVP SOV v otevřených odpovědích poměrně často vyjadřovali také na adresu ZŠ a jejích absolventů. V tabulce 4 jsou uvedeny četnosti jednotlivých typů výpovědí, jak se nám je podařilo zachytit z vyhodnocení otevřených odpovědí dotazníku.⁹

Jedná se samozřejmě pouze o letmý nástin nejpálčivějších negativ, nikoli o komplexní hodnocení. Domníváme se však, že i takto se zde mnohé ukazuje: zejména, jak mnoho učitelé kladou důraz na *znalosti* absolventů ZŠ. Je otázkou, nakolik podobně či odlišně by absolventy ZŠ hodnotili učitelé gymnázií (těch se zmíněné šetření netýkalo).

---

⁹ RVP – připomínkové řízení; Zpracování dotazníkového šetření – volné odpovědi [online]. NÚOV [cit. 20. 6. 2007]. Dostupné na http://www.nuov.cz/public/File/Zpracování%20dotazníkového%20šetření_volné%20odpovědi.doc. Ze všech oslovených středních škol (1502) se jich k RVP SOV vyjádřilo 280, celkem bylo vyplněno 395 dotazníků (H = 42 %, L = 7 %, M = 51 % respondentů).

Skupina učebních/studijních oborů	E	H	J	K	L	M	Celkem
Doprava a spoje	0	2	0	0	2	2	6
Ekologie a ochrana životního prostředí	0	0	0	0	0	5	5
Ekonomika a administrativa	0	0	1	0	1	21	23
Elektrotechnika, telekomunikační a výp. technika	2	10	0	0	4	13	29
Gastronomie, hotelnictví a turismus	2	6	0	0	2	8	18
Hornictví a hor. geologie, hutnictví a slévárenství	0	3	0	0	2	5	10
Kožedělná a obuvnická výroba a zpracování plastů	3	3	0	0	2	0	8
Obecná příprava	0	0	0	12	0	0	12
Obecně odborná příprava	0	0	0	0	0	9	9
Obchod	2	19	0	0	1	2	24
Osobní a provozní služby	5	3	1	0	1	1	11
Pedagogika, učitelství a sociální péče	0	0	1	0	13	0	14
Podnikání v oborech, odvětví	0	0	0	0	1	34	35
Polygrafie, zpracování papíru, filmu a fotografie	1	4	0	0	3	2	10
Potravinářství a potravinářská chemie	6	9	0	0	8	0	23
Právo, právní a veřejnosprávní činnost	0	0	0	0	0	6	6
Publicistika, knihovnictví a informatika	0	0	0	0	0	2	2
Speciální a interdisciplinární technické obory	0	0	0	0	2	4	6
Stavebnictví, geodézie a kartografie	12	18	0	0	1	7	38
Strojírenství a strojírenská výroba	8	21	0	0	8	4	41
Technická chemie a chemie silikátů	4	8	0	0	1	9	22
Textilní výroba a oděvnictví	6	4	0	0	2	3	15
Umění a užité umění	0	13	1	0	18	50	82
Veterinářství a veterinární prevence	0	0	0	0	0	1	1
Zdravotnictví	0	1	0	0	0	6	7
Zemědělství a lesnictví	8	12	1	0	2	9	32
Zpracování dřeva a výroba hudebních nástrojů	8	5	0	0	1	5	19
Celkem	67	141	5	12	75	208	508

Zdroj: NÚOV¹⁰

Tab. 3: Obory nabízené v jednotlivých typech vzdělávacích programů (stav k 20. 6. 2007)

¹⁰ Údaje byly získány na základě detailního prozkoumání databáze škol spravované NÚOV [online]. Dostupné na <http://data.nuov.cz/index.php?typ=3>. Vzhledem k tomu, že nám šlo především o zmapování možností studia bezprostředně po absolvování ZŠ, nejsou zde zahrnuty nástavbové obory. Kódové označení v záhlaví tabulky odpovídá poznámce 3; kategorie E reprezentuje vzdělávací programy učilišť a odb. učilišť (určeny zejm. těm, kteří úspěšně neabsolvovali ZŠ), kategorie J zastupuje nematuritní vzdělávací programy neposkytující výuční list.

	H	L	M
příliš rozdílná úroveň absolventů ZŠ	2		3
nedostatečná „vstupní úroveň“ absolventů ZŠ/ nekvalitní práce ZŠ	6	1	7
nedostatečné/chabé/chybějící (základní) znalosti/ nedostatečně zvládnuté učivo ZŠ	10	1	11
neschopnost aplikovat znalosti získané na ZŠ			3
nezájem o studium, nedostatek motivace pro další prohlubování znalostí	2		
nedostatečné komunikační kompetence, problémy se čtením	6	1	1
snižující se/nedostatečná tělesná zdatnost			2

Tab. 4: Nedostatky absolventů ZŠ z pohledu vyučujících SOV, počet komentářů pro jednotlivé typy škol

3. „Očekávání života“

Třetí perspektivu, kterou jsme se při hledání kritérií uplatnitelných pro vymezení obsahové dimenze kurikula ZŠ rozhodli uplatnit, jsme nazvali „očekávání života“. Tímto rozumíme jednak osobní aspirace jedince vztahující se k utváření kvality vlastního života, jednak očekávání společnosti (tj. ostatních lidí jako jednotlivců, skupin či institucí) ve vztahu k jedinci a jeho fungování ve společnosti. Jistě není třeba zdůrazňovat, že tato perspektiva se narozdíl od dvou výše uvedených týká *všech* absolventů základní školy a otevírá se tak univerzální prostor, v němž se můžeme hledaná kritéria pokusit vymezit. Na druhou stranu je zřejmé, že individuálních aspirací a představ o „dobře prožitém životě“ i „dobře fungující společnosti“ existuje bezpočet. Je tedy vůbec možné ve vztahu k této perspektivě vyvodit *konkrétní a použitelná* kritéria? Domníváme se, že ano, a to dvojím způsobem:

- Pokud se společnost, ať už na základě všeobecně dobrovolně přijímaného světonázoru nebo prostřednictvím fungujícího totalitního aparátu, sjednotí na konkrétní podobě fungující společnosti, může také definovat konkrétní vzdělávací obsahy, které budou pro život v takové společnosti důležité, nedůležité nebo dokonce škodlivé (a tudíž zakázané). Tyto pak mohou být dále členěny podle toho, zda budou dostupné všem členům společnosti, nebo jen některým (mužům, ženám, vybraným společenským vrstvám, „zasvěceným“ apod.). Tento přístup v minulosti byl (a, alespoň dle našeho mínění, do určité míry také doposud je) do značné míry uplatňován, nicméně vždy také určitým způsobem selhával, a to zejména díky rozličnosti *individuálních* životních aspirací. V poslední době se navíc problematizuje díky stále se zvyšující pluralitě (nejen) české společnosti.
- Druhý způsob, ke kterému se (alespoň v této fázi úvah nad daným problémem) přikláníme a který zde nastíníme, by bylo do jisté míry možné chápat jako jednu z variant způsobu prvního, a to aplikovaného v kontextu *liberálně demokratické* společnosti (tj. demokraticky řízené společnosti založené na respektu k individuálním svobodám a právům). Nicméně rozhodneme-li se respektovat rozmanitost životních aspirací jednotlivců i

rozmanitost představ o podobě fungování společnosti, ve které žijeme, pak, dle našeho mínění, jednotné vymezení obsahu vzdělávání pro všechny nebude ani možné ani žádoucí. Namísto toho bude třeba se soustředit na vymezení *základních principů*, které budou sloužit jako kritéria pro výběr nejen relevantních vzdělávacích obsahů, ale také metod a organizačních forem výuky.

Domníváme se, že fungování liberálně demokratické společnosti předpokládá ztotožnění se s jejími základními hodnotami, jako jsou lidská důstojnost, rovnost, solidarita, svoboda a s ní se pojící zodpovědnost (srov. Bauman 2003) a dovednost utvářet si komplexní a adekvátní úsudky nezbytné pro činění odpovědných rozhodnutí; máme za to, že tyto předpoklady jsou rovněž podmínkou pro zralou realizaci (a formulaci) osobních životních cílů, pro prožití kvalitního života. Právě kultivace těchto předpokladů by podle nás měla být základním kritériem výběru jednotlivých vzdělávacích obsahů. V tomto ohledu pak chápeme uplatnění filozofie (ve smyslu *filozofického zkoumání a reflexe*) na ZŠ jako prostředek, který k této kultivaci může výrazným způsobem přispět (srov. Bauman 2006).

Závěrem

Zejména s ohledem na závěr třetí části tohoto příspěvku je patrné, že do značné míry souzníme s požadavkem RVP ZV, aby obsahová dimenze kurikula základní školy podporovala utváření klíčových kompetencí, tj. aby utváření klíčových kompetencí bylo kritériem pro výběr relevantních vzdělávacích obsahů. Slovy RVP ZV (2004, s. 6): „*k utváření a rozvíjení (klíčových kompetencí) musí směřovat a přispívat veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají*“. Pokusili jsme se nicméně o určitý nástin hierarchizace jednotlivých kritérií. Uvážíme-li tři výše uvedené, navzájem komplementární, přístupy k vymezení profilu absolventa ZŠ, docházíme k těmto závěrům, které předkládáme k diskuzi.

Kritérium *uplatnění na trhu práce* je nejrelevantnější v situaci, kdy absolvent školy směřuje přímo na trh práce. Vzhledem k vývoji na trhu práce (zejména povaze nabídek pracovních míst) proto nevidíme toto kritérium pro ZŠ jako příliš relevantní, a můžeme tak říci, že utváření kompetencí pracovních by při výběru vzdělávacích obsahů nemělo hrát klíčovou roli. Jinak by tomu ovšem mělo být na školách, které pro pracovní uplatnění připravují bezprostředněji: máme tím na mysli nejen SOU či SOŠ, ale také školy vysoké.

Uznáváme důležitost dalšího vzdělávání, které by navazovalo na základní školu, nicméně kritérium *úspěšného navazujícího studia* považujeme pro výběr vzdělávacích obsahů za jen stěží uplatnitelné, a to zejména vzhledem k šíři a rozmanitosti nabídky navazujících vzdělávacích programů. Respektive kompetence k učení, jak je vymezuje RVP ZV, mohou být rozvíjeny prostřednictvím takřka libovolných vzdělávacích obsahů, jež budou žáky vnímány jako smysluplné.

Přikláníme se k tomu, aby prioritou pro vymezení obsahové dimenze kurikula základní školy byla kultivace liberálně-demokratických hodnot (resp. kompetence občanské, sociální a personální) a dovednosti utváření komplexních a adekvátních úsudků (resp. kompetence k řešení problémů). Komplexností úsudku přitom rozumíme zohlednění všech dimenzí zkušenosti, které klasičtí filozofové označovali triádou pravdy, krásy a dobra, tedy zohlednění dimenze epistemologické, estetické i etické. V tomto ohledu škola nemůže rezignovat ani na přesah svého působení do volnočasové sféry života svých žáků.

Ve vztahu ke kurikulu ZŠ se tedy přikláníme nejen k posílení důležitosti vzdělávacích oblastí formativních (výchovných) oproti oblastem informativním, ale také k přehodnocení role a provázanosti oborů společenskovědních s přírodovědními. V tomto slova smyslu nám jde zejména o filozofické promyšlení cílů výchovy a vzdělávání, vztahu a smyslu jednotlivých vzdělávacích obsahů vzhledem k nim. Přitom máme zato, že tato filozofická reflexe či zkoumání (inquiry) by neměla být jen součástí profese tvůrců vzdělávacích programů, ale také učitelů a vychovatelů i samotných žáků.¹¹

Literatura:

BAUMAN, P. *Principy demokracie a jejich důsledky pro občanskou výchovu. Rigorózní práce*. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2003. [online] [cit. 20.6.2007] Dostupné na http://www.tf.jcu.cz/cz_lmenu/katedry/pedag/getfile.php?filenamex=PB_rigprace_pdf.

BAUMAN, P. Filozofické otázky v kurikulu základní školy. In MAŇÁK, J.; JANÍK, T. (ed.) *Problémy kurikula základní školy*. Brno : MU, 2006, s. 52–64. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha : VÚP, 2004.

---

¹¹ Filozofické zkoumání chápeme jako proces dialogický. Utváření kompetencí komunikativních tedy chápeme jako integrální součást základního vzdělávání, nikoli však jako kritérium relevantní pro výběr vzdělávacích obsahů.